

AKADEMIE MÚZICKÝCH UMĚNÍ V PRAZE

DIVADELNÍ FAKULTA

Dramatická umění

Teorie a kritika

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

DRAMATURGIE SITE SPECIFIC DIVADLA

**A DIVADLO V NETRADIČNÍM PROSTORU SE ZAMĚŘENÍM NA
OSTRAVSKÉ INSCENACE**

Veronika Svobodová

Vedoucí práce: MgA. Vít Neznal PhD.

Oponent práce: prof. Mgr. Jaroslav Etlík

Datum obhajoby: 6. září 2018

Přidělovaný akademický titul: BcA.

Praha, 2018

ACADEMY OF PERFORMING ARTS IN PRAGUE

THEATRE FACULTY

Dramatic arts

Theory and criticism

BACHELOR THESIS

DRAMATURGY OF SITE SPECIFIC THEATRE

**AND THEATRE IN NON-THEATRICAL SPACE WITH FOCUS ON
OSTRAVIAN PERFORMANCES**

Veronika Svobodová

Thesis advisor: MgA. Vít Neznal PhD.

Examiner: prof. Mgr. Jaroslav Etlík

Date of thesis defence: 6th September 2018

Academic title granted: BcA.

Praha, 2018

P r o h l á š e n í

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma

<p style="text-align: center;">DRAMATURGIE SITE SPECIFIC DIVADLA</p> <p style="text-align: center;">A DIVADLO V NETRADIČNÍM PROSTORU SE ZAMĚŘENÍM NA</p> <p style="text-align: center;">OSTRAVSKÉ INSCENACE</p>
--

vypracoval(a) samostatně pod odborným vedením vedoucího práce a s použitím uvedené literatury a pramenů.

Praha, dne

.....

podpis diplomanta

Upozornění

Využití a společenské uplatnění výsledků diplomové práce, nebo jakékoliv nakládání s nimi je možné pouze na základě licenční smlouvy, tj. souhlasu autora a AMU v Praze.

ABSTRAKT

V této bakalářské práci se snažím o základní charakteristiku pojmu „site specific divadlo“, jeho stručný historický kontext a vymezení rozdílů mezi ním a tzv. divadlem v netradičních prostorech na příkladu dvou inscenací spolku Pomezí.

Dále se věnuji dramaturgickému propojení místa, kde se divadelní představení odehrává a socio-ekonomickým přesahům uměleckého díla v netradičních prostorech.

Stěžejní část této práce je představení a porovnání několika projektů site specific a divadla v netradičních prostorech, které se uskutečnily v Ostravě. Jsou to především letní plenérové inscenace Staré Arény v režii Pavla Gejguše a jeho adaptace *Tita Andronica* do ostravské tržnice. Dalšími projekty jsou inscenace v architektonických památkách, tedy projekt Divadla Petra Bezruče *Hotel Bezruč?!*, a taneční projekty uskupení MOVE Dance Company.

V závěru bych ráda reflektovala přesah zmíněných inscenací a zda vedly k dalšímu zájmu o prostor či nikoli.

ABSTRACT

The aim of this bachelor thesis is to describe the basic characteristics of site specific theater and its history. Another aim of the thesis is a comparison of site specific theatre and theatre in non-theatrical space on the example of two productions by the theatre group Pomezí.

Furthermore it also attempts to create a link between the dramaturgy, the place and the social and economical overlap of the artwork in non-theatrical or public space.

The main part of this thesis is a presentation and comparison of several performances in non-theatrical space that took place in Ostrava. It reflects mainly the summer productions of the Stará Aréna which were directed by Pavel Gejguš and also his adaptation of *Titus Andronicus*. Other mentioned projects were performed in architectural monuments (Project of Petr Bezruč Theatre, wich name is *Hotel Bezruč?!* and dance projects by MOVE Dance Company.)

In conclusion, I would like to reflect the overlap of the mentioned productions.

Tímto bych ráda vyjádřila poděkování za trpělivost, vstřícnost a vedení této bakalářské práce MgA. Vítu Neznalovi PhD.

Dále bych chtěla poděkovat MgA. Pavlu Gejgušovi.

OBSAH

1. ÚVOD	1
2. FENOMÉN SITE SPECIFIC	4
2.1 Znaky site specific	4
2.2 Historie site specific	6
2.3 Rozdíl mezi site specific a divadlem v netradičních prostorech	8
2.3.1 Další vlivy inscenací Prosíme nesahat! a Pomezí.....	10
3. DRAMATURGIE SITE SPECIFIC DIVADLA	11
3.1 Hledání prostoru pro umění	11
3.2 Spolupráce dramaturgie s prostorem	12
3.3 Site specific a netradiční prostory ve společnosti	13
3.3.1 Netradiční prostory jako moderní fenomén pro podnikání.....	14
4.1 Letní inscenace Staré Arény.....	15
4.1.1 Texty V. K. Klicpery.....	16
4.1.2 Cesta do Ameriky.....	18
4.2 Titus Andronicus na tržnici.....	20
4.3 Hotel Bezruč?!	22
4.4 Tanec a architektonické památky	24
4.4.1 Grossmannova vila.....	24
4.4.2 Ostravica–Textilia	25
5. ZÁVĚR.....	27
6. ZDROJE	29
6.1 Knižní tituly	29
6.2 Periodika	29
6.3 Internetové zdroje.....	30
7. PŘÍLOHA: Obrazová příloha.....	31

SEZNAM PŘÍLOH

PŘÍLOHA: Obrazová příloha

1. ÚVOD

Ve své bakalářské práci bych se ráda věnovala fenoménu tzv. divadla v netradičních nebo veřejných prostorech. Mým cílem je zamyslet se nad termínem site specific divadlo, který většina divadelních teoretiků, o kterých se zmiňuji v této práci (Denisa Václavová, Radoslava Schmeltzová, Patrice Pavis) chápe jako formu divadla, kde obsah uměleckého díla úzce souvisí s místem, kde se nachází nebo kde se odehrává.

Chtěla bych se věnovat právě vztahu místa a faktického obsahu uměleckého díla, tedy dramaturgickým postupům při výběru prostoru. Za site specific projekty jsou mnohdy pokládány díla, která nevycházejí přímo z genia loci prostoru, ve kterém se odehrávají. Jsou to tedy „pouze“ inscenace umístěné do netradičního prostoru, tedy opaku od běžných divadelních budov. Tvůrci těmito inscenacím propůjčují jistou exkluzivitu a odlišnost od běžné divadelní budovy, což může být i součástí marketingu divadla a způsobem, jak přitáhnout nové diváky.

Fenomén site specific se u nás začal více vyvíjet v devadesátých letech a byl vnímán také jako prostředek, jak upozornit na chátrající objekty, přírodní památky, na místa zapomenutá nebo zkrátka jen okolím nepovšimnutá.

Denně chodíme kolem prázdných domů, jejichž majitelé nemají plány na jejich revitalizaci, tyto budovy tedy nebudou v dohledné době využity např. pro bydlení nebo jiné socio-ekonomické aktivity. Přitom tato místa skrývají spoustu možností nejen pro umělecké skupiny, ale také např. pro pořádání komunitních akcí, pro podnikání apod.

Jedna z funkcí, které nabízí divadlo v netradičních prostorech a site specific je ta, že zastupuje prostředníka, který poukáže na fakt nevyužitého prostoru a jeho důsledkem může být opětovný zájem o místo, kde bylo divadelní představení uskutečněno. Divadelním představením je možno oživovat dávno zapomenutá místa a umělci jim tak dávají druhou šanci, aby si jich někdo všiml. Působí zde jako katalyzátor zájmu o veřejné prostranství, které má vliv na naši každodennost a „kvalitu života“.

Ráda bych se věnovala inscenacím, které se v posledních několika letech uskutečnily v Ostravě. Jednou z mých motivací je zájem o veřejný prostor a jeho kultivaci

a zároveň fakt, že jsem se přímo podílela na vzniku inscenace *Titus 2: Pomsta padlých* a organizaci jiných rozličných komunitních akcí v Ostravě. Právě vybrané projekty, se pokouší o propojení umění s veřejným prostranstvím, netradičními prostory, architekturou apod., jedním z cílů je také určit, zda v těchto případech můžeme hovořit o site specific divadle.

Ostravské centrum města ještě před pěti lety zelo prázdnotou, provozovny velkých obchodních řetězců se rušily a přesouvaly do nákupních center, které byly nově postaveny mimo historické jádro města, ale zároveň v docházkové vzdálenosti od něj. Maloobchody krachovaly úplně. Obyvatelé bytů ve středu města se stěhovali do přilehlých městských částí, kde byly nově postaveny bytové jednotky. Byty v centru města se měnily na kanceláře firem, to mělo za následek zcela vybydlené centrum, ve kterém se během pracovního volna nacházelo velmi málo obyvatel. To mělo vliv na postupné přesouvání centra města k nově postaveným obchodním domům apod.

Postupem času zde začaly vznikat organizace a iniciativy, které se snaží o revitalizaci centra města. Mnoho z nich chce poukazovat na kulturní a historické dědictví (doly, železárny, městská architektura), které je v Ostravě nedílnou součástí každodenního života i více jak dvacet let poté, co byl uzavřen poslední hlubinný důl, což mělo za následek počátek chátrání jednotlivých industriálních památek.

Budování kulturních center přispělo ke snaze opět zalidnit tuto vybydlenou část. S přibývajícými kulturními akcemi (jako je např. Zažít Ostravu jinak, Slavnosti Ostravice apod.) rostl i počet podnikatelů, kteří se chtěli do centra opět navrátit. Pozvolna se tedy historické jádro Ostravy vrací opět k životu a velkou zásluhu na tom má právě kultura, která se v Ostravě rozrostla natolik, že město mělo ambice kandidovat na post Evropského města kultury 2015.

V devadesátých letech byl fenomén site specific považován za něco nového, za něco okrajového, za alternativní umění. I dnes se umění v netradičních prostředích a site specific řadí spíše k alternativě, ovšem počet produkcí razantně vzrostl, už se nejedná o performance nebo happeningy, ale o ucelená představení, která mohou být součástí běžného repertoáru divadel nebo zabezpečena seriálovou produkcí. Představení, která se odehrávají mimo divadelní budovy, se tak stala běžnou komoditou a do jisté

míry „módní“ formou divadla, kde tvůrci ozvláštňují svůj projekt právě naturální scénografií a možností jistého diváckého dobrodružství, které tato forma nabízí.

2. FENOMÉN SITE SPECIFIC

Site specific, je termín, který je známý teprve od poloviny 20. století, ovšem jeho počátky můžeme nacházet napříč celou historií divadla. Tato kapitola se bude věnovat základnímu teoretickému vymezení pojmu a nejdůležitějším rozdílům od produkce v běžných divadelních budovách, jeho stručné historii a konkrétnímu příkladu site specific inscenace v porovnání s tzv. divadlem v netradičních prostorech¹.

2.1 Znaky site specific

Denisa Václavová, producentka mezinárodního festivalu současného umění 4+4 dny v pohybu, termínem site specific² označuje umělecké projekty, které jsou vytvořeny pro konkrétní místo a konkrétní čas. Umělecký projekt je vytvořen přímo pro danou lokaci a odvíjí se od ní, což by mělo znamenat, že místo samo určuje podobu uměleckého díla.³

„Site specific akce se děje teď a tady, je nepřenosná, časově vymezená (neopakovatelná ve smyslu pravidelných repríz), jedinečná, autentická. Vede cílený dialog s prostorem, zpravidla původně nedivadelním prostředím, místem, instalací, je to druh nepřenosné, nemobilní performance, dokument místa.“⁴ Uvádí Denisa Václavová v publikaci s názvem *Site specific*.

Ovšem sama se domnívám, že lze vytvořit site specific inscenaci, která se bude pravidelně opakovat, i když např. seriálovým uváděním. Uvedme např. inscenace, které jsou zmíněny v této práci, a to *Prosíme nesahat! Ve vzpomínce na přední českou rodinu*, která je uváděna pravidelně již rok jako repertoárová inscenace nebo *Hotel Bezruč?!*, jenž byl uváděn seriálově po jedenáct večerů během festivalu Dream factory.

¹ Především pro potřeby této práce určíme „divadlo v netradičních prostorech“ jako divadelní tvar, který je situován mimo běžnou divadelní budovu.

² Do češtiny lze termín překládat jako umění místa.

³ VÁCLAVOVÁ, Denisa. ŽIŽKA, Tomáš a kol. *Site specific*. Praha: Pražská scéna, 2008. ISBN 970-80-86102-44-3. s. 27.

⁴ Tamtéž s. 33

Ona neopakovatelnost ve smyslu nereprizovatelnosti se zde týká především happeningů⁵ atp., které si kladou za cíl nalézt místo, oživit jej akcí, upozornit na něj a opustit jej.

Patrice Pavis ve svém *Divadelním slovníku* vymezuje site specific jako inscenaci, která vchází z prostorových podmínek nalezených v „realitě“, tedy mimo zavedené divadelní instituce.⁶ Popisuje, že místo by mělo mít specifickou atmosféru, nebo ojedinělou historii atp., ovšem dále se nezmiňuje o propojení faktického obsahu díla a prostoru. Což je pro tuto práci podstatnou otázkou.

Další z definic site specific umění tvrdí, že: „Umění je vymezeno prostorem, pro který je komponováno, a prostor se zásadním způsobem podílí i na celkové vizuální podobě díla.“⁷ Můžeme říci, že tato teze platí pro umění obecně a zároveň pro všechna divadelní představení v různých typech divadla. Jinak bude probíhat představení, jenž bylo nazkoušeno pro komorní prostor v divadle o sto místech a jinak v divadle, které je určeno např. pro šest set diváků.

Dění na vymezeném prostoru by tedy mělo zcela vycházet z místa, kde se odehrává. Umělci reagují na genia loci (což je pojem, který se site specific úzce souvisí) místa a jsou jím inspirováni k vytvoření uměleckého díla výtvarného, divadelní inscenace, happeningu nebo performance. Pro místo, které si vyberou, vytváří ojedinělý kus, kterým chtějí osvětlit např. jeho historii nebo důležitost pro společnost.

Site specific divadlo může fungovat jako prostředek, jak ozvláštnit nepoužívaný prostor, jeho funkce může být edukativní (jako např. v inscenaci *Prosíme nesahat!*, o níž bude dále zmínka), informativní nebo poznávací. Např. divák skrze site specific inscenaci zaměřenou na historii prostoru poznává jednotlivé historické aspekty, dozvídá se něco nového. Na to navazuje fakt, že site specific může být také marketingově podnícená. Vytvoření nové divadelní inscenace, která upozorní na danou lokalitu, což by mohlo mít za následek další zisk pro instituci, která toto představení zadávala. Happeningy, kde jsou všichni diváci také účastníci, mají sociální

⁵ způsob uměleckého výrazu, který se formuje náhodným rozvíjením děje formou inscenované události za účasti umělce i diváků/účastníků happeningu

⁶ PAVIS, Patrice. *Divadelní slovník: [slovník divadelních pojmů]*. Praha: Divadelní ústav, 2003. ISBN 80-7008-157-0. s. 378

⁷ SCHMELZOVÁ, Radoslava. *Site specific art: Lekce z landartu, performance a konceptuálního umění*. Art & Antiques. 2008, roč. 7, č. 2, s. 38–43. ISSN 1213-8398.

funkci. Site specific divadlo by mělo být primárně prostředníkem mezi návštěvníkem a prostorem.

S termínem site specific úzce souvisí pojem genius loci, ten je všeobecně chápán jako „duch místa“ nebo „nezaměnitelná atmosféra místa“. Radoslava Schmelzová tuto definici rozšiřuje a popisuje jej jako komplex hmatatelných i nehmatatelných projevů historie a současné podoby lokality, který je ve vzájemném působení s duchovním světem obyvatele nebo hostem místa tvoří mnohorozměrný a dynamický vjem z dané lokality. ⁸ „Genius loci je důvod, který neumíme pojmenovat, ale kvůli kterému se na dané místo vracíme“⁹

Site specific překračuje konvenční přístupy k divadlu, přímo odmítá pasivní postavení diváka, proto jej také nazývá účastníkem, spoluvůrcem. Ať už jde o větší zapojení při happeninzích nebo o nepatrnou interakci v předem do detailu nazkoušené inscenaci.

Může se jednat o projekt pro několik tisíc lidí, ale i o malou intimní akci. Může být fotografickým či psaným záznamem, filmem, inscenací, nebo uměleckou instalací. Zároveň definice a samotný pojem site specific se neustále vyvíjí, a proto neexistuje jedna jediná verze výkladu.¹⁰

2.2 Historie site specific

Kořeny site specific divadla jsou spojovány např. s rituálním divadlem nebo barokními slavnostmi. Jedním z jeho aspektů je intermedialita a syntéza uměleckého díla, a právě propojení jednotlivých uměleckých disciplín se objevilo v koncepci Gesamtkunstwerku, kterou formuloval Richard Wagner na konci 19. století.

Druhá divadelní reforma, jejíž začátek můžeme datovat do druhé poloviny dvacátého století, přímo ovlivnila budoucnost site specific projektů. Začala se měnit nejen

⁸ SCHMELZOVÁ, Radoslava ed. *Ostrovny poznání*. Praha: Akademie múzických umění v Praze, 2014. ISBN 978-80-7331-333-3. s. 36.

⁹ CÍLEK, Václav, SCHMELZOVÁ, Radoslava, ed. *Divadlo v netradičním prostoru, performance a site specific: současné tendence: [úvodní publikace]*. Praha: Akademie múzických umění v Praze, 2010. ISBN 978-80-7331-184-1. str. 226.

¹⁰ VÁCLAVOVÁ, Denisa. ŽIŽKA, Tomáš a kol. *Site specific*. Praha: Pražská scéna, 2008, s. 36.

témata a režijní postupy, ale taky pohled na scénu a jevištní prostor. Kromě tvorby v tradičním kukátkovém divadle se začaly inscenovat jednotlivé projekty i v netradičních prostorech.¹¹

Tradiční kukátkové jeviště přetrvávalo, ale bylo zpochybněno. „Divadlo, které vzniká jako vzpoura proti mainstreamové kultuře, establishmentu a jako alternativa ke klasickému, „kamennému divadlu“, se zabydluje v laciných, často těžko přístupných prostorech.“¹² Divadlo se postupně oprostilo od jevištních tradic a vyšlo do ulic, kaváren, galerií, sklepů, kostelů, továren, přírody či vězení. Společným cílem druhé divadelní reformy je hrát divadlo v autentickém prostoru, kde žijí lidé.¹³

Americký umělec Robert Smithson se v šedesátých letech začal zabývat průmyslovou krajinou, obzvláště ho fascinovaly skládky odpadu v New Jersey. Tehdy se začal věnovat tomu, že na sebe vršil jednotlivé kameny a kusy zeminy, to vedlo k položení základů formy zvané land art¹⁴, což byl prvotní impuls k formě site specific.

Termín samotný vznikl na konci šedesátých let dvacátého století v oblasti výtvarného umění. Ukotvil jej americký umělec Robert Irwin.

V Československu se site specific vyvinulo z kontextu akčního umění, land artu a konceptu. První happeniny probíhaly již na počátku 50. let. Za ty zcela rané můžeme označit akce Vladimíra Boudníka, který dokresloval skvrny na městských zdech a kolemjdoucím vykládal o smyslu imaginace.¹⁵

„Pojmem akční umění je v českém prostředí označován umělecký proud, který se zformoval v různých částech světa na konci 50. let. Pod tento pojem jsou zahrnovány rozmanité umělecké tendence, jejichž společným rysem je důraz na čistou kreativitu, časový rozměr uměleckého díla a novou úlohu umělce a diváka.“¹⁶ Proces vývoje této

¹¹ BRAUN, Kazimierz. *Divadelní prostor*. Praha: Akademie múzických umění, 2001. ISBN 80-85883-73-2. s. 106.

¹² HANÁČKOVÁ, Andrea. *Světové divadlo druhé poloviny 20. století*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013. ISBN 978-80-244-3640-1. s. 22.

¹³ Tamtéž s. 22.

¹⁴ CÍLEK, Václav, SCHMELZOVÁ, Radoslava, ed. *Divadlo v netradičním prostoru, performance a site specific: současné tendence: [úvodní publikace]*. Praha: Akademie múzických umění v Praze, 2010. ISBN 978-80-7331-184-1. str. 226.

¹⁵ SCHMELZOVÁ, Radoslava. *Jiné podoby umění aneb hledání kořenů umění místa*. In: SCHMELZOVÁ, Radoslava, ed. *Divadlo v netradičním prostoru, performance a site specific: současné tendence*. Praha: Akademie múzických umění v Praze, 2010. ISBN 978-80-7331-184-1. s. 26

¹⁶ MORGANOVÁ, Pavlína. *Akční umění*. Olomouc: Votobia, 1999, s. 7.

umělecké formy zpomalila normalizace, happeningy a akční umění se stalo okrajovou záležitostí. Bylo upozaděno do hospod, bytů a později také do krajiny apod. Částečně bylo toto umění zpolitizováno a úřady likvidováno.

V devadesátých letech se po otevření hranic naskýtají i nová témata pro umělce: digitalizace, ekologie, duchovnost apod. Začínají zde působit umělci, kteří se věnují veřejnému prostoru, jeho recyklaci apod. V posledních letech se pak ze site specific a umění v prostoru stala masová záležitost a jeden ze středních proudů umění.

2.3 Rozdíl mezi site specific a divadlem v netradičních prostorech

Rozdíl mezi site specific a tzv. divadlem v netradičních prostorech bych ráda vymezila na příkladu dvou inscenací stejného souboru, stejných herců a stejného režiséra. Jedná se o divadelní spolek Pomezí a jejich dvě inscenace *Prosíme nesahat! Ve vzpomínce na přední českou rodinu a Pomezí*.

Hlavním znakem těchto dvou inscenací je fakt, že se jedná a formu imerzivního¹⁷ divadla, pro potřeby této práce je však důležité, že jsou obě situovány do nedivadelních budov.

Divadlo Pomezí uvedlo v květnu 2017 inscenaci, jejíž plný název zní *Prosíme nesahat! Ve vzpomínce na přední českou rodinu*¹⁸¹⁹. Jedná se o projekt, který se uskutečnil ve spolupráci s Národním muzeem. Odehrává se v Památníku Františka Palackého a Františka Ladislava Riegra²⁰, tedy přímo v původním bytě Františka Palackého, kde žil a také zemřel.

Tvůrci této inscenace pod vedením Lukáše Brychty přímo vycházejí z historie prostoru, ve kterém hrají. Oživují prostor bytu v Palackého ulici, který je zároveň muzejní expozicí. Odkazují se k osobám, které zde žily a sami herci je ztělesňují a seznamují diváky jak s rodinnou historií a jejími spleťnými vztahy, tak historickými

¹⁷ Jedná se o způsob divadla, při němž se v rozlehlém nedivadelním prostoru odehrává bohatý příběh na mnoha místech zároveň. Divák si vybírá, kde a co bude sledovat. Tím si sestavuje vlastní cestu představením a jeho zážitek je tedy odlišný od ostatních diváků.

¹⁸ Dále v textu používán zkrácený název inscenace: *Prosíme nesahat!*

¹⁹ Premiéra 2.května 2017, rež. Lukáš Brychta

²⁰ Adresa památníku: Palackého 7, 110 00 Praha 1

událostmi, které jsou důležité pro celé Čechy. Zároveň se poukazuje na fakt, že se jedná o muzejní expozici. Na to upozorňuje jeden z herců v roli průvodce. Nabádá diváky, aby na nic nesahali, a představuje jim také nový, do představení implantovaný, muzejní skvost–použitý kapesník Františka Palackého.

Položme si otázku, zda by tato inscenace mohla stejně dobře fungovat v jiném prostoru. Místo, ve kterém se při představení nacházíme má jisté *genius loci*, které nenalezneme nikde jinde.

U tohoto projektu bylo nejdříve stanoveno místo, pro které se bude následně vytvářet divadelní představení. Z dostupných pramenů se čerpalo co nejvíce o lidech, kteří zde žili, o rodině Palackých a Riegrů a o období národního obrození. Až posléze byl vytvořen koncept představení. Divadlo zde oživuje jinak „mrtvou“ muzejní expozici, divákům zároveň nabízí možnost vzdělávat se a dozvědět se něco více o muzejním prostoru, který navštěvují.

Druhá inscenace s názvem *Pomezí* byla tvořena opačným způsobem. Jako první vznikl námět na příběh o jedenácti lidech, kteří žijí v pohraničním městě. Až v druhé fázi vývoje se začalo jednat o vhodném místě pro tuto inscenaci. Inscenace byla po dva roky uváděna v pavlačovém domě na pražské Florenci²¹, který byl přestavěn a upraven pro potřeby jejího uvádění. V jednotlivých místnostech bylo vytvořeno realistické prostředí, tedy např. cukrárna, koloniál, kadeřnictví, les nebo náměstí.

Byl to prostor, jenž je už dnes neodmyslitelně spjatý s touto inscenací, ovšem stejně dobře by inscenace mohla fungovat v kterémkoli jiném domě, který by byl pro tento projekt vybrán a podobně přestavěn (Porovnání změny prostoru můžeme vidět na fotografiích č. 1–4, na fotografiích č. 1 a 2 vidíme původní stav domu, na fotografiích 3 a 4 potom přetvoření prostoru pro potřeby inscenace.).

Původní byt Františka Palackého se ovšem pro potřeby inscenace *Prosíme nesahat!* nijak neupravoval, herci hrají v muzejní expozici, která je pro představení nepostradatelná²² a v běžném provozu muzea se nijak nemění. Inscenace *Prosíme nesahat!* by se tedy nemohla uvádět v jiném prostoru. To, že čerpá svou náplň z prostředí, které je pro ni určující činí z této inscenace site specific projekt, zatímco

²¹ Adresa: Za Poříčskou branou 7, 180 00 Praha 8

²² Fotografie č. 5 (Obrazová příloha)

inscenace *Pomezí* je divadelním tvarem, který je vložen do netradičního/nedivadelního prostoru.

2.3.1 Další vlivy inscenací *Prosíme nesahat!* a *Pomezí*

Site specific a umístování divadelních představení do netradičních prostor má vliv i na další nakládání s objekty, ve kterých se hraje. Dalším úspěchem těchto projektů je, pokud mají přesah do běžného života a vyvolávají zájem lidí o místo, kde se inscenace uvádí.

Prosíme nesahat! má nejen edukativní podtext, kde osvětluje pár střípků z historie rodiny Palackých a Riegrů, ale také některé události z období národního obrození. Ovšem v neposlední řadě také zvýšila návštěvnost Památníku Františka Palackého, což byla jedna z prvotních pohnutek Národního muzea.

Pavlačový dům v ulici za Poříčskou branou, kde byla inscenace *Pomezí* uváděna do května roku 2018, zaznamenal obrovský zájem o jeho využití. Před premiérou tohoto projektu byl dům osm let zcela prázdný, rekonstrukce nebyla pro město z finančních důvodů možná a nikdo se příliš nezajímal o jeho budoucnost. Dnes se v prostoru konají komunitní akce z iniciativy spolku Z pokoje do pokoje. Vznikla zde restaurátorská dílna starého nábytku tohoto uskupení a na začátku června 2018 na nádvoří vznikla kavárna s pravidelnou hudební produkcí.

3. DRAMATURGIE SITE SPECIFIC DIVADLA

Dramaturgie site specific divadla má velkou spojitost s prostorem. Dramaturg, potažmo tvůrce inscenace musí být schopen přesně uchopit genius loci daného místa a naučit se je propojit s uceleným divadelním tvarem.

3.1 Hledání prostoru pro umění

K využívání netradičních prostor pro umění přispěla situace po druhé světové válce. Polorozbořené výrobní objekty se nechávaly ladem a začaly vznikat nové modernější budovy. Nesprávnými urbanistickými zásahy vznikaly prázdná místa, „mrtvé zóny“ ve městech, které byly odstriženy z veřejného života.

Využívání těchto míst se liší geograficky, kulturní tradicí, závisí také na politické situaci apod. V Holandsku má site specific velkou tradici, odehrávalo se ve skladech nebo docích. Postupem času se díky popularitě jednotlivých souborů (Beweth nebo Dogtroep) probíjalo za hranice. Ve Francii se například komunitní site specific aktivity staly důležitou součástí obnovy regionů.²³

V našem okolí se tyto tendence projevují pozvolna v devadesátých letech, kdy se jedná spíše o okrajový žánr umění. Za jeden z nejzásadnějších projektů můžeme považovat akci občanského sdružení mamapapa *3W-W3 wokno woda wítr*, jenž proběhla v roce 1998 v Bubenči, v objektu staré čističky odpadních vod.

Dále byla použita spousta objektů např. tovární haly Vaňkovka v Brně, bývalá železniční zastávka v Plzni a další.

Přístup k místu, ve kterém žijeme, ve kterém vystavujeme výtvarné umění, ve kterém tvoříme divadelní představení, se přímo odráží od naší přirozenosti, od potřeby objevovat nová místa. V situaci, kdy jsme si vědomi, že nemůžeme další nová místa nalézt tak snadno, rozhodli jsme se je recyklovat a přetvářet, objevovat místa znova a dávat jim jiný smysl, nový účel.

²³ VÁCLAVOVÁ, Denisa. ŽIŽKA, Tomáš a kol. *Site specific*. Praha: Pražská scéna, 2008. ISBN 970-80-86102-44-3. s. 32.

3.2 Spolupráce dramaturgie s prostorem

„Inspirační základna autorských divadel je značně široká. Moderní román, film, poezie, ale i moderní výtvarné, hudební, taneční umění jsou s to podněcovat nové divadelní postupy a prostředky [...]“²⁴ V site specific projektech se inspiračním zdrojem stává místo, kde se má projekt uskutečnit. Jeho genius loci, historie nebo současnost, to vše se stane obsahem site specific inscenace, performance, happeningu apod.

Iniciátorem projektu může být jedna osoba či menší skupina, která postupně shromažďuje informace, vykládá symboly, které vedou k porozumění místa, a postupně se prostoru přibližuje a začíná s ním vést dialog.

Dramaturgie hraje důležitou úlohu v začátcích projektu, řešerše, hledání námětu a hlavního tématu. Je tedy „artikulátorem fází úvah a návrhů“²⁵. Postupně je upřesněno dramaturgicko–inscenační řešení, jenž je provázáno s ostatními složkami a komponenty.

„Dramaturgie, jejíž podstatou je hledání nových vyjádření a postupů, musí být důležitým bořitelem stereotypů, jakmile se kdykoli objeví. [...] Přitom jen novost, neobvyklost nemusí být sama o sobě kvalitou. Obě tyto krajnosti jsou předmětem reflexí dramaturgie, takže povinností dramaturgie je inspirovat neustálý, ale smysluplný pohyb.“²⁶ Divadelní díla mohou být umístěna do netradičních prostor za účelem ozvláštnit divadelní tvar. Tento dramaturgicko–režijní krok přenést inscenaci z běžné divadelní budovy nemusí být ovšem vždy ku prospěchu.

Mnoho současných inscenací, které se uvádějí mimo „tradiční divadelní prostor“ nevyužívá ono specifické místo jako určující pro svůj projekt. Jeho dramaturgie nevychází z místa. Pro text, který býval normálně uváděn (nebo by mohl být uváděn)

²⁴ HOŘÍNEK, Zdeněk. Úvod do praktické dramaturgie. Brno: Janáčkova akademie múzických umění, 2009. ISBN 978-8086928-59-3. s. 107.

²⁵ KLÍMA, Miroslav. Dramaturgie jako komponent divadelního díla: Varianta pro divadelní aktivity v netradičním prostoru. In: SCHMELZOVÁ, Radoslava, ed. Divadlo v netradičním prostoru, performance a site specific: současné tendence. Praha: Akademie múzických umění v Praze, 2010. ISBN 978-80-7331-184-1. s. 45

²⁶ KLÍMA, Miroslav. Dramaturgie jako komponent divadelního díla: Varianta pro divadelní aktivity v netradičním prostoru. In: SCHMELZOVÁ, Radoslava, ed. Divadlo v netradičním prostoru, performance a site specific: současné tendence. Praha: Akademie múzických umění v Praze, 2010. ISBN 978-80-7331-184-1. s. 46

v klasickém divadelním (kukátkovém) prostoru se nacházejí netradiční prostředí, která by měla ozvláštnit divadelní inscenaci nebo naopak vytvořením divadelní inscenace oživit nepoužívaný prostor. To přispívá např. k oživení městské infrastruktury a kulturně ozvlášťuje to, co již neslouží městu nebo lidem, jako byty, instituce, továrny apod. Většinou tyto inscenace nejsou site specific, ale divadlo v netradičním prostoru.

To ovšem neznámá, že se klasické texty nedají inscenovat jako site specific. Zmínit můžeme např. *Bílou nemoc*²⁷ Karla Čapka, již studenti DAMU adaptovali do prostředí vojenské nemocnice v Terezíně. Tato site specific imerzivní inscenace nabízí divákům pohled na Bílou nemoc ze tří stran, z pohledu tří různých průvodců (Maršál, Baron Krüg nebo Dvorní rada). Postavy provází nejen příběhem, ale také objektem, který je úzce navázán na inscenaci.

3.3 Site specific a netradiční prostory ve společnosti

Jedním ze smyslů a přidaných hodnot site specific umění je ožívání a odkrývání dávno omšelých nebo nepoužívaných budov a krajiny, jenž nabízí možnosti k vytvoření takovýchto projektů.

„Současná společenská situace vybízí k proměnám hodnot, prolínání stylů, k recyklaci. Projekty site specific tak mohou přímo provokovat společnost k sebereflexi. Vzít do hry to, co neztratilo ze své původní síly. Příběh prostoru, genia loci a lidí, kteří do této situace vstoupí.“²⁸

Projekty ať už ty, které můžeme nazvat site specific nebo ty, které se pokouší spojit každodenní život lidí s prostorem, které je pro divadlo nebo pro umění nezvyklé připívá k propojení běžného života s kulturou a uvědomění si historie míst, po kterých snad chodíme denně nebo jsme na ně dávno zapomněli. Jedním z typických příkladů jsou ostravské Vítkovice, které díky zájmu obyvatel Ostravy a uměleckým projektům

²⁷ Premiéra 5. 7. 2018, rež. Ladislav Karda

²⁸ ŽIŽKA, Tomáš. In: VÁCLAVOVÁ, Denisa. ŽIŽKA, Tomáš a kol. *Site specific*. Praha: Pražská scéna, 2008. ISBN 970-80-86102-44-3. s. 28.

(od malých výstav až po samotný festival Colours of Ostrava, konající se od roku 2012 v areálu Dolní oblasti Vítkovice) prodělaly velkou změnu.

Za posledních šest let prošla Dolní oblast Vítkovice a Důl Hlubina velkými změnami, objekty se začaly postupně rekonstruovat a daly možnost vzniknout výtvarným ateliérům, divadelním prostorům, kinu, kavárně aj. Během posledních let se i díky této invenci začala Dolní oblast Vítkovice opravovat, modernizovat a recyklovat. Staré železářny se tak mění na jedno z důležitých kulturních center v Ostravě.

3.3.1 Netradiční prostory jako moderní fenomén pro podnikání

Z mého pohledu však dnes nejde jen o umění, akcionismus a happeningy – nejde již pouze o alternativu ke „klasickým divadelním budovám“. Site specific divadlo a divadlo v netradičních prostorech se stalo jistým moderním fenoménem.

Polorozbořená místa nebo industriální prostředí se stala moderní komoditou. Vznik kulturních center a divadelních prostorů nezaznamenáváme jen v Ostravě, kde tyto prostory přímo vybízí k jejich podobnému využití (Provoz Hlubina), ale také v jiných městech. Můžeme zmínit Meetfactory a Jatka 78. V obou případech jde o bývalá jatka, v jejichž zrekonstruovaném prostoru byla vytvořena např. galerie nebo divadelní sál.

Do jisté míry tuto oblibu „netradičních prostor“ zaznamenáváme i u jiných odvětví. Jedná se například o využití rozpadajících se budov, bývalých továren apod. ke komerčním a podnikatelským účelům. V těchto industriálních prostorech nebo halách vznikají kavárny, nebo designové obchody (můžeme jmenovat např. pražskou Kavárnu co hledá jméno, nebo Vnitrobloc).

Zde se nabízí otázka, zda podnikatelé a zakladatelé co-workingových center apod., které vznikají ve starých industriálních budovách, nepoužívaných skladech, nebo bývalých výrobních prostorech chtějí tyto objekty zachraňovat a dávat jim novou tvář, proměnit jejich účel nebo je cíleně vyhledávají a rekonstruují je z důvodu, že se retro, jistá omšelost, a především recyklace všeho druhu stala módní komoditou. Což by znamenalo, že je to do značné míry marketingový tah.

4. OSTRAVSKÉ DIVADELNÍ PROJEKTY V NEDIVADELNÍCH PROSTORECH

V následující kapitole bych ráda představila několik organizací (a především jejich jednotlivé projekty), které se zabývají kulturními akcemi v netradičních a veřejných prostorech. Nejde pouze o činoherní divadlo, ale také o tanec (a např. v případě Kulturního centra Cooltour bychom mohli hovořit o spoustě komunitních akcí, které si také kladou za cíl oživovat zapomenutá a nepovšimnutá místa). Pokusím se popsat jednotlivé projekty, zamyslet se nad spojitostí obsahu díla s místem, kde se uvádí, a určit, zda se jedná o site specific projekt.

Velká část kapitoly se věnuje plenérovým inscenacím režiséra Pavla Gejguše, tedy inscenacím ve veřejném prostoru, které nejsou fixovány na žádný architektonický objekt. To se mění u další jeho inscenace, což je *Titus 2: Pomsta padlých*, která je vázaná na ostravskou tržnici. Zbylé inscenace Divadla Petra Bezruče a MOVE Dance Company jsou neodmyslitelně vázané na architektonické památky v Ostravě.

4.1 Letní inscenace Staré Arény

Dům na Masarykově náměstí v Ostravě píše svou historii od 19. století, byla zde kavárna, později kulturní klub, kde se scházela především ostravská židovská inteligence. V padesátých letech 20. století zde sídlilo Divadlo hudby. V roce 1994 se v jeho prostorách vybudovala Komorní scéna Aréna. Nejmenší divadlo v Ostravě se scénou pro cca 60 diváků. V roce 2005 se však přestěhovala do nových prostor poblíž Mostu Miloše Sýkory, kde sídlí dodnes. Prostoru na Masarykově náměstí se tedy začalo přezdívat „Stará Aréna“.

V roce 2010 byl představen projekt, ze kterého měla Stará Aréna vzejít jako platforma pro mladé umělce. Dnes se Stará Aréna snaží profilovat jako další ostravské divadlo. V komorním prostředí účinkují tvůrci především mladší generace, kteří zde pravidelně uvádějí nově napsané texty, ale také klasiku jako je např. Elektra, velkou část repertoáru tvoří improvizční žánry a kabarety.

V roce 2010 vznikla v produkci Staré Arény první exteriérová inscenace. *Veselohra na mostě* Václava Klimenta Klicpery, která byla uváděna tematicky na Mostě Miloše Sýkory. Po pár letech Stará Aréna pokračovala v dramaturgické linii plenérových inscenací a dramát V. K. Klicpery, a to texty *Ptáčník* a *Zlý jelen*. Hlavním cílem bylo oživit veřejné prostranství v centru Ostravy a zároveň staré málo hrané texty české klasiky. Pokračováním této linie byla *Cesta do Ameriky*, pro kterou byl inspirací text Josefa Kajetána Tyla. Další inscenací byl *Výlet na Měsíc*, tedy opět česká klasika (Svatopluk Čech: *Pravý výlet pana Broučka do Měsíce*).

Co do objevování zapomenutých či opuštěných míst tvůrci odbočili, a to volbou umístit *Výlet na Měsíc* do Dolní oblasti Vítkovice, která je velmi známá především díky velkým festivalům, které se zde pravidelně konají (Colours of Ostrava, Dream factory) a také kulturnímu centru, kterým je Provoz Hlubina. V roce 2018 plánuje Stará Aréna umístit svou inscenaci *Epos o Gilgamešovi/Nesmrtelnost* do Galerie PLATO, čímž vybočuje z linie českých předloh, ale opouští i koncept představení pod širým nebem. Podle uměleckého vedení Staré Arény je to však organický vývoj dramaturgie letních inscenací.

4.1.1 Texty V. K. Klicpery

První plenérová inscenace Staré Arény *Veselohra na mostě* vznikla v rámci ostravské kandidatury na Evropské hlavní město kultury 2015. Iniciátorem této inscenace byl David Mírek (jenž je v současné době jeden z projektových koordinátorů Provozu Hlubina). Dramaturgické směřování tohoto projektu se ubíralo k V. K. Klicperovi jako klasickému autorovi, jehož texty ovšem nejsou příliš hrané.²⁹

Díky úspěchům a kladným reakcím, které *Veselohra na mostě* sklídila, se Stará Aréna rozhodla plenérový projekt opakovat a pokračovat v nastavené dramaturgii. Inscenace *Ptáčník* byla uvedena v létě 2014.

²⁹ Organizátoři projektu uvedli, že jedním z důvodů výběru her od V. K. Klicpery byla nezátíženost jeho textů autorskými právy.

Krédem tohoto letního představení bylo oživit centrum Ostravy. V té době byla otázka vylidňujícího se centra, co by „města duchů“ velmi ožehavá.³⁰ Po úspěchu *Ptáčníka* se vznikající divadlo Stará aréna rozhodlo udělat z letních plenérových inscenací tradici a pořádat je každé léto. V roce 2015 byl tedy představen další Klicperův text *Zlý jelen*.

Oba tyto projekty byly režírovány Pavlem Gejgušem³¹, který je ve spolupráci s jednotlivými dramaturgy upravil a výrazně seškrtal pouze na zásadní situace. V té době byla Stará Aréna platformou pro mladé divadelníky, především pro herce Janáčkovy konzervatoře, kteří bývali obsazováni nejen do zmíněných plenérových inscenací.

Je velmi jednoduché tyto dva počiny zaměnit, neb mají spoustu společných rysů. Stejného režiséra, herce, žánr, ale také místo konání a vizuální/výtvarnou stránku inscenací.

Z Klicperových textů udělala Stará Aréna lehké letní satirické komedie, které ze své předlohy čerpají především námětem. Upraveny byly nejen jednotlivé repliky do současného jazyka, ale změněna byla i spousta faktických reálií a byly přidány nové odkazy na současný životní styl, ale místy i na politickou situaci. Což ovšem nasvědčuje tomu, že tvůrci dostáli svému odhodlání oživit staré texty a přiblížit je divákovi.

V *Ptáčníkovi* se hlavní postava lékárníka Kotrče mění na velkopodnikatele, který musí zavírat své továrny a propouštět zaměstnance. Od povinností utíká chytat ptáky do nedalekého parku a sní o tom, že se stane ptáčníkem. Změna povolání Kotrče je odkazem na zavírání ostravských průmyslových podniků.

Zároveň byl *Ptáčník* i *Zlý jelen* uváděn jako putovní inscenace v Komenského sadech, rozlehlém parku v centru Ostravy (pro oba texty to byly povětšinou podobné nebo jen pár metrů od sebe vzdálené lokace). Režisér Pavel Gejguš tvrdí, že prostředí korespondovalo s tématy a dějišti dramát, která se obě odehrávají v přírodě. Park byl

³⁰ Centrum města se v té době začalo vylidňovat, jeho obyvatelé se stěhovali do okrajových částí Ostravy a obchody a služby, které centrum města nabízelo se přesouvalo do rozlehlého obchodního centra Karolína.

³¹ Pavel Gejguš je v současné době uměleckým vedoucím Staré Arény a od roku 2014 spolupracoval na všech Starou Arénou produkováných letních inscenacích.

také vhodný pro žánr lehčí satirické komedie. Výběr prostředí souvisel pro tvůrce také s diváckým komfortem (diváci mohli sedět na dece na trávě apod.).

Ptáčník byl situován spíše do dlouhé stromové aleje³² a volného prostranství nedaleko. *Zlý jelen* se odehrával povětšinou na volném parkovém prostranství³³ a u Památníku Rudé armády, který se nachází uprostřed parku a je jeho dominantou.

U Klicperových textů situovaných do velkého parku, kde v létě denně prochází spousta lidí, mělo představení opravdu za následek dočasné oživení prostředí parku. Jedna část diváků šla cíleně na divadelní představení a druhá část jej zahlédla při procházení okolo něj. Inscenace Klicperových dramát ovšem nebyly site specific divadlem, neb nedocházelo k jejich propojení s místem, to tvořilo pouze naturální kulisu, se kterou se ovšem nijak výrazně nepracovalo.

4.1.2 Cesta do Ameriky

V roce 2016 se Stará Aréna posunula od V. K. Klicpery k J. K. Tylovi a chtěla inscenovat text *Lesní panna aneb cesta do Ameriky* se stejnou ambicí oživit již zašlé a neinscenované texty. Inscenátoři však během příprav usoudili, že je původní text hry nehratelný a prošel tak velkými změnami. Vznikl zcela nový autorský projekt, který se odkazuje k žánru westernu.

V *Cestě do Ameriky* sledujeme putování hlavního hrdiny Bennyho Goodmena. Benny přijíždí do městečka Tombstone, kde přebírá stádo krav, které má odvést do vysněného Eldoráda. U toho musí svést zápas s neohroženými pistolníky, aby z jejich spárů vysvobodil nevinnou slečnu. Tvůrci vytváří dvě dějové roviny. Jednu realistickou, kde Benny Goodmen zápasí s pistolníky a snovou část, bájně Eldorádo, která je ztělesňována všudypřítomným šamanem.

³² Fotografie č. 7 (Obrazová příloha)

³³ Fotografie č. 8 (Obrazová příloha)

„Inscenátoři zdůrazňují klišovitou zápletku a dělení postav na kladné a záporné, díky čemuž se jim daří rozvíjet westernový žánr komediálním, místy až parodickým způsobem.“³⁴

Benny Goodman stylizuje své diváky do role stáda krav, které při jedné ze scén naučí základním povelům, aby jej mohli následovat (interaktivně komunikuje s diváky nejen během přesunů, ale i v některých scénách). Tímto si tvůrci inscenace pomáhají vytvořit motivace přesunů diváků z místa na místo, a dodržují tak formát putovní inscenace, stejně jako u předešlých dvou projektů.

Na rozdíl od předešlých projektů je *Cesta do Ameriky* lépe výtvarně uchopená, což je následek zvoleného žánru (kostýmy jsou tedy vytvořeny tak, aby alespoň náznakově odpovídaly westernovému vizuálu, jak jej známe ze starých filmů).

Cesta do Ameriky měla poskládané lokace tak, že svým rázem přímo určovaly kostru příběhu. Jeden z režisérů inscenace Pavel Gejguš³⁵ uvedl, že inspirací pro ně byl film *Death man* (William Blake v tom snímku jede z východu USA na západ a čím dál jede, tím více opouští civilizovaný svět a putuje hlouběji do divočiny). Představení začínalo v bývalé industriální hale Trojhalí Karolina, která reprezentovala vlakové nádraží v městečku Tombstone³⁶. Poté se dějiště přesouvalo dál a dál struskovou planinou, která ležela za halou až k řece (přes kterou je vystavěn nepoužívaný vlakový most), ve které se odehrál finální souboj pistolníků.

Tato inscenace má daleko precizněji vybrané jednotlivé lokace (oproti předešlým inscenacím Klicperových textů), jimiž divák prochází během sledování příběhu. Připomínají onu westernovou krajinu, průmyslovou architekturu atp., ve většině případů je ovšem potřeba dovezení externí scénografie (nábytek, ukazatel městečka Tombstone apod.), aby dotvářela žádané prostředí ať už vlakového nádraží nebo whiskey baru.

Dramaturgický výběr lokací nejvíce vynikne na samotném konci představení. Benny Goodman zápasí s pistolníky v řece³⁷ (diváci na tuto scénu shlížejí z přilehlého mostu,

³⁴ PÍZA, Ludvík. Honba za snem ostravskou prérií [online]. 19. září 2016 [cit. 9. července 2018]. Dostupné z: <<http://www.divadelni-noviny.cz/stara-arena-ostava-lesni-panna-aneb-cesta-do-ameriky-recenze>>.

³⁵ Na inscenaci s Pavlem Gejgušem spolupracovala režisérka Anna Klimešová.

³⁶ Fotografie č. 9 (Obrazová příloha)

³⁷ Fotografie č. 10 (Obrazová příloha)

nabízí se jim tedy výhled nejen na odehrávající se scény pod nimi, ale také na starý železniční most), umírá a zde se objevuje šaman, který nakládá Bennyho na loď a odplouvá s ním dál po řece Ostravici. Snad do bájného Eldoráda. Tato scéna tvoří monumentální obraz, který je vrcholem celého představení.

V Cestě do Ameriky jsme zaznamenali pokrok co do výběru lokací, zároveň detailně určeného žánru parodie a satiry na americký western. Žánr satiry, ožívování starých českých textů a míst ve veřejném prostoru koresponduje s předešlými inscenacemi.

4.2 Titus Andronicus na tržnici

Kulturní centrum Cooltour v Ostravě přišlo se zadáním pro Pavla Gejguše, aby těsně po uvedení *Cesty do Ameriky* v produkci Staré Arény zrežíroval jednu z her Williama Shakespeara jako doprovodný program k Letním shakespearovským slavnostem.³⁸

Vybral si Shakespearovu prvotinu, *Tita Andronica*. Text hry byl razantně seškrtán na minimum postav (patnáct).

„Je známo, že se jedná o nejkrvavější hru v dějinách divadla. Přišlo mi, že se jedná o dost brakový žánr, chceme pracovat s nadsázkou. Inspiraci hledám u filmů jako je *Barbar Conan* nebo u zombie hororů z 80. let, jako *Kukuřičné děti*.“³⁹

Tomu odpovídá i název inscenace, který byl pozměněn tak, aby korespondoval s inspiracemi brakových filmů. Nový název zněl *Titus 2: Pomsta padlých*. Kostýmy⁴⁰ byly také stylizovány do 80. let.

Jeden z inscenačních záměrů pracoval s tím, že divadlo v shakespearovské době sloužilo především k pobavení, jako protipól k tradičnějším zápasům v arénách. Tehdejší diváci chtěli vidět krev na jevišti, to vše jim Shakespeare dopřál v *Titovi Andronicovi*. Podobné pobavení nabízí divákům právě již zmiňované „brakové žánry“.

³⁸ Titus 2: Pomsta padlých, premiéra 2.9.2016, rež. Pavel Gejguš

³⁹ Rozhovor s Pavlem Gejgušem: JIROUŠEK, Martin. Režisér venkovního divadelního představení Titus 2: Ostravská tržnice zažije krvavou show [online]. 30. srpna 2016 [cit. 9. července 2018]. Dostupné z: <<http://www.ostravan.cz/34189/reziser-venkovniho-divadelniho-predstaveni-titus-2-ostravska-trznice-zazije-krvavou-show/>>.

⁴⁰Autorem kostýmů k inscenaci *Titus 2: Pomsta padlých* je David Janošek.

Částečně se jednalo o putovní představení (podobně jako u předešlých letních inscenací Pavla Gejguše, které vytvořil v produkci Staré Arény). Diváci odcházeli ve dvou davech od Kulturního centra Cooltour jako voliči jednoho z politických lídrů. Každý si vybral jednoho z bratrů, jenž po smrti otce usilovali o to, stát se císařem. Bassianus se Saturninem vykřikovali politická hesla a lákali tak „své voliče“. Postupně se přemísťovali do tržnice, která se za nimi v jeden moment uzavřela páskou. Zároveň se během představení herci i diváci pohybovali do kruhu po tržnici a sledovali scény, které se děly na jiných místech. Neopustili relativně malý areál, ale přitom se s každou scénou posouvali a měnila se jim perspektiva a pohledy na okolí.

Tržnice je veřejně přístupný prostor na Černé louce v centru Ostravy. Má kulatý půdorys. Zastřešeny jsou však pouze okraje stavby⁴¹, střed je tedy otevřen. Podobný popis můžeme přisoudit i Shakespearovu divadlu Globe či arénám, kde se odehrávaly souboje. Jak režisér popsal, tak žlab na vodu, který se nachází uprostřed tržnice mu evokoval koryto na krev. Klece⁴², které původně slouží jako stánky pro prodejce, nabízí širokou škálu asociací, od vězení po hustý les. Díky nim lze také vytvořit velké množství světelných efektů (barevné prosvětlení, stíny apod.).

Pavel Gejguš zde stejně jako v předchozích inscenacích dodržoval onu plenérovost, tedy pohyb jak herců, tak diváků. Ovšem posunul se k jinému vnímání prostoru (Na rozdíl od předchozích inscenací v parku, kde příroda sloužila jako neměnná kulisa, se kterou se příliš nepracovalo) a snažil se využívat všechny detaily prostoru, které umožňovaly použít jej po vzoru akční scénografie.

Umyvadlo, které se nacházelo uprostřed tržnice, posloužilo jako koryto s krví, nebo po zavření jako pódium pro politické řečníky. Klece a stoly vytvořily dojem hustého lesa, či jako jáma, kde spadnou Titovi synové (a v neposlední řadě také jako vyvýšení pro diváky). Po odstranění kanálového poklopu a vytvoření nového krytu vznikla hrobka, kde Titus pohřbívá své syny, kteří zemřeli ve válce s Góthy. Všechna externí a vyrobená scénografie (zakrývání některých objektů, vytvoření nových poklopů, aby se daly snadněji odstraňovat apod.) plnila spíše funkci technického zabezpečení.

⁴¹ Zastřešení tržnice je vidět na Fotografii č. 11 (Obrazová příloha)

⁴² Fotografie č. 12 (Obrazová příloha)

Opět se jedná o inscenaci v netradičním/veřejném prostoru. Je totiž dle mého názoru přenositelná do jiného prostoru bez toho, aby to mělo větší vliv na tematizaci díla apod. Tržnice tedy (stejně jako u předešlých projektů) vyplňuje výtvarnou složku.

Tento projekt využil objekt, který se všem jevil jako spíše nepoužívaný, neb trhy se zde konaly pouze jednou do týdne a postupem času byl jejich rozsah menší a menší. Nicméně Kulturní centrum Cooltour se snažilo tržnici využívat i dále a uspořádali zde komunitní akci, a to Restaurant day, jenž pořádají pravidelně již několik let. Ovšem zájem o toto místo nemělo dlouhého trvání. V současné době byly z tržnice odvezeny všechny klece sloužící jako stánky a není zcela jasné, jak se bude ostravská tržnice využívat dál.

4.3 Hotel Bezruč?!

Festival Dream factory každoročně uvádí vybrané inscenace z celé České republiky nejen na jevišti Divadla Petra Bezruče, ale především v prostorách Dolní oblasti Vítkovice, kde bylo uvedeno několik představení v nedivadelních prostorách havířských koupelen, rozpadlých chodeb staré továrny apod. Prostor areálu Dolní oblasti Vítkovice je úzce spjat jak s názvem festivalu (Dream factory, tedy v překladu Továrna na sny), tak s uváděním všech hostujících inscenací, které se v těchto prostorách odehrávají, ten jim dává také zcela jiné vzezření než v klasickém „kamenném divadle“.

V prostorách umývárny bývalého Dolu Hlubina se dlouhodobě odehrávala jedna z repertoárových inscenací Divadla Petra Bezruče *Pestré vrstvy*⁴³, což byla divadelní adaptace románu Ivana Landsmanna situovaná do hornického prostředí.

Pro desátý ročník festivalu Dream factory byl vytvořen projekt s názvem *Hotel Bezruč?!*⁴⁴, jenž byl situován do nezrekonstruované části ostravského Hotelu Palace. Projekt odkazoval k nejzásadnějším inscenacím, které se odehrály na jevišti Divadla Petra Bezruče v posledních letech.

⁴³ Premiéra 13. 5. 2011, derniéra 4. 6. 2014, režie Janusz Klimsza

⁴⁴ Premiéra 31. května, derniéra 12. června. Informace o režii a obsazení jsou dostupné na stránkách Divadla Petra Bezruče (www.bezruc.cz)

Inscenace ve svých jedenácti uvedeních zavedla diváky do pokojů zchátralého hotelu. Dramaturg David Košťák popisuje souvislosti děje v *Hotelu Bezruč?!* s místem jeho uvádění v Hotelu Palace pro pořad ČR Vltava Mozaika: "Ještě, než jsme začali zkoušet *Hotel Bezruč?!* v Hotelu Palace, tak jsme si prostor pojmenovali jako takový ostravský bermudský trojúhelník, ve kterém nám uvízly ozvuky daných inscenací a jejich postavy. A tak jsme k tomu také přistoupili. Hotel slouží jako ubytovna pro postavy, které sem za Bezruči přišly a už se jim nechce odejít. Je to tedy taková duchařská seance, kde se diváci mohou setkat se svými oblíbenými inscenacemi."⁴⁵

Sedm režisérů propojilo sedm vybraných inscenací Divadla Petra Bezruče v jedno putování po hotelu, v němž se všechny postavy ubytovaly.

Představení začíná i končí v bývalé hotelové recepci, kde se divákům představuje pokojská a pikolík⁴⁶, kteří jsou jejich průvodci během celého představení a vedou je přes schodiště, sklepy a vybrané pokoje, kde se odehrávají jednotlivé scény.

Starý Magdon se dívá zaprášeným oknem ven na Ostravu a nespokojeně nadává na život a neutěšenou dobu, ve které se nacházíme. Jeho dcera jej utěšuje a u toho zpívá. V jiné části se nezaměstnaní haviři vracejí zpět na svůj pokoj (postavy z Landsmannových *Pestrých vrstev*, přesunuty do současnosti). V jídelně je servírována polévka za doprovodu postavy z Orwellova románu *1984*.

Tento divadelní tvar je ucelený díky hercům, kteří se vztahují k divákům, jenž se cítí být součástí hotelu a k prostoru samotnému. Vybízí je, aby se zastavili a nechali se vtáhnout do scén odehrávajících se v jednotlivých pokojích. Nabízí děje minulé, které se promítají ve videoprojekcích, tak děje současné, které přibližují, jak postavy dále žijí a přebývají v hotelovém pokoji.

Zároveň hotel umožňuje inscenátorům využít formu putovního představení. Průvodci vedou diváky spletitými chodbičkami, ovšem na úkor toho, že se místy jedná spíše o prohlídku chátrajícího hotelu, jehož součástí je vzhled do života odklizených postav.

⁴⁵ ŠTEFANOVÁ, Veronika. Inscenace Hotel Bezruč?! je ostravský bermudský trojúhelník [online]. 2017 [cit. 6. června 2018]. Dostupné z: <<https://vltava.rozhlas.cz/inscenace-hotel-bezruc-je-ostravsky-bermudsky-trojuhelnik-7295924>>.

⁴⁶ Pikolík a skupinu, která jej následuje je vidět na fotografii č. 13 (Obrazová příloha).

Hotel Bezruč?! Je site-specific inscenací. Prostor, ve kterém se odehrává, je nedílnou součástí děje. Hotel Palace je spojen s Ostravou stejně jako postavy z uvedených inscenací. Nabízí trochu pochmurné vidění světa a Ostravy zpoza oken.

4.4 Tanec a architektonické památky

MOVE Ostrava sídlí v Kulturním centru Cooltour na Černé louce. Snaží se do Ostravy pravidelně přivážet nejlepší taneční projekty z České republiky, ale také ze zahraničí.

Jednou ročně tato organizace pořádá festival zvaný MOVE Fest Ostrava. V roce 2017 byla část programu věnována site specific projektům. Taneční představení v Grossmannově vile a následná premiéra filmu *Ostravica-Textilia: Luxury memories* tvořily dramaturgicky ucelený večer věnovaný architektonickým památkám přímo v centru Ostravy, které jsou denně všem na očích, ovšem byly zapomenuty a chátrají.

V obou případech, které jsou zde uvedeny, se jedná o site specific projekt, neb vychází primárně z místa, v němž se odehrává, z jeho historie. Ambicí je také upozornit na danou lokaci jako na chátrající architektonickou památku, která by měla být revitalizována, stejně jako bylo u předchozího projektu *Hotel Bezruč?!* v Hotelu Palace.

4.4.1 Grossmannova vila

Vila z roku 1923 patřila Františku Grossmannovi, jenž byl jedním z předních ostravských stavitelů. Ve 30. letech však vinou světové finanční krize ubývalo zakázek, díky tomu se František Grossmann dostal do nepříjemně velkých dluhů. Pod jejich tíhou nakonec spáchal sebevraždu. Ve vile později fungovala například mateřská škola a školní družina.

V Grossmannově vile se 27. května 2017 uskutečnilo taneční představení, které pracovalo s historií vily jako s hlavním tématem. Jeho režisérem byl Jiří Hajdyla a choreografkami Jana Ryšlavá a Anna Jirmanová (tito tři inscenátoři byli zároveň performery a průvodci po vile).

Při příchodu k vile jsou vidět performeři a tanečníci pohybující se v oknech⁴⁷. Můžeme si myslet, že to jsou duchové zavření uvnitř domu, oblečení do černo-bílých kostýmů odpovídající období první republiky (doba, kdy byla vila postavena). Kolem procházejí tři postavy, o kterých se záhy diváci dozvídají, že to jsou průvodci, které by měli následovat. Což je podobný princip jako u inscenace *Hotel Bezruč?!*. Diváci se rozdělí do tří skupin a jdou postupně objevovat zákoutí Grossmannovy vily.

Představení má několik rovin, průvodci provází diváky po vile jako při prohlídce zámku nebo hradu. Na stěnách ve sklepě jsou nápisy, které seznamují s osudem stavitele Grossmanna. Jeden z účinkujících čte jména dětí⁴⁸, které na stěnách zanechaly svůj podpis, upozorňuje tak na období, ve kterém byla ve vile umístěna mateřská škola.⁴⁹

Spojení místa a jeho silného příběhu společně s precizními výkony jednotlivých performerů dává divákům pocit, že vstoupili do domu plného historie, duchů a jedinečné atmosféry, kterou dotvářejí svíčky a tichá hudba linoucí se z violoncella.

4.4.2 Ostravica–Textilia

„Od hlavy až k patě vás oblékne Módní dům Ostravica“, takové bylo motto jednoho z nejluxusnějších obchodních domů v Ostravě. Je vystavěn podle návrhu berlínské avantgardní architektky Marie Frommerové. Uveden do provozu byl v roce 1930.

Ostravica–Textilia se stala velmi rychle jedním z nejhonosnějších módních domů v celém Československu. Dnes představuje pouze vzpomínku na zašlé časy. Polorozpadlý dům, jenž je jako první viděn každým, kdo přijíždí do centra města po ulici 28. října. Za záchranu této ostravské památky se uskutečnilo několik protestních kampaní, sepsaly se petice, ovšem stav zůstává stále stejný.

Původně měl být projekt *Ostravica–Textilia: Luxury memories*⁵⁰ zpřístupněn jako taneční představení, ovšem následně byl statikem zakázán vstup veřejnosti

⁴⁷ Fotografie č. 14 (Obrazová příloha)

⁴⁸ Fotografie č. 15 (Obrazová příloha)

⁴⁹ BERNARDOVÁ, Tereza. *Site-specific a film Ostravica-Textilia: Luxury Memories – Nový život ve starých budovách* [online]. 01.06.2017 [cit. 10. července 2018]. Dostupné z: <<http://www.tanecniaktuality.cz/site-specific-a-film-ost-ravica-textilia-luxury-memories-novy-zivot-ve-starych-budovach/>>.

⁵⁰ Fotografie č. 16 (Obrazová příloha)

do budovy. Na námět choreografky a tanečnice Jany Ryšlavé vznikl následně „alespoň“ stejnojmenný krátkometrážní taneční film. Na tvorbě se podílela s Radimem Vaňousem, režisérem a kameramanem.

Film zachycuje jednotlivé prostory zchátralého obchodního domu. Objevují se zde především frontální záběry, které zobrazují celou místnost. Tanečníci jsou oblečeni v kostýmech ve stylu padesátých let, což je doba, kdy byl obchodní dům zrekonstruován. Taneční choreografie je inspirována běžnými úkony prodavačů a nakupujících, kteří se zde kdysi pohybovali. Minimalisticky a s přesností zacházejí s prostorem a pokoušejí se navrátit do Ostravice zašlou slávu a běžný pohyb. Jedná se tedy o site specific projekt, který mapuje historii tohoto prostoru.

5. ZÁVĚR

V Ostravě se pravidelně koná velmi velké množství divadelních produkcí v netradičních/nedivadelních prostorech. Organizovány jsou především kulturními centry nebo menšími divadly jako je Stará Aréna. Jen část však můžeme považovat za site specific divadlo. Ono specifické místo zde plní pouze ozvláštňující funkci a naturální scénografii.

„Opravdové site specific, tak jak ho vnímám já, se podle mě v Ostravě ani nedělá. Jedná se vždy o divadla v nedivadelních prostorech či plenérová divadla. Site specific není jen zasazením představení do zajímavé a vhodné lokace. V opravdovém site specific by měla být velká rezonance mezi tématem a prostorem. Prostor se svými specifiky by měl přímo ovlivňovat téma představení a zvolené inscenační prostředky.“ Říká o ostravském divadle Pavel Gejguš.

Žádná z plenérových inscenací Pavla Gejguše, které režíroval v produkci Staré Arény nepřinesla dlouhodobý výsledek. Neupozornila na danou lokalitu tak, aby důsledkem byl nějaký hlubší revitalizační zásah (Na druhou stranu toto nebyl ani primární účel žádné z inscenací). Kultivace byla jen krátkodobá a pomíjivá, tedy kultivace samotným uváděním divadelních představení v jinak mrtvých zákoutích a samozřejmě také aktivace diváků.

V této práci je site specific zjednodušeně definováno jako umělecké dílo, které se staví na prostoru, v němž se odehrává. Této definici se ze zmíněných projektů nejvíce přibližuje *Hotel Bezruč?!* a taneční projekty ostravské MOVE Dance Company. Tento fakt vyvrací stanovisko Pavla Gejguše o tom, že se v Ostravě netvoří site specific.

Námět těchto uvedených projektů v architektonických památkách (Hotel Palace, Grossmannova vila a obchodní dům Ostravica) vychází především z historie objektu a genia loci, které zde zaznamenáváme.

Jedním z jejich cílů je oživení této stavby a zároveň (především u projektů MOVE Dance Company) je zde patrná edukační funkce divadla, jenž se snaží přiblížit divákům jednotlivé aspekty místa, kterému se rozhodli věnovat.

Všechny tyto tři architektonické památky stojí v centru Ostravy (nebo v jeho blízkosti, v případě Grossmannovy vily). Jsou nepoužívané a spousta aktivistů bojuje za jejich

záchranu. Sepisují se petice, které by měly podpořit jejich obnovu. Grossmannova vila je majetkem města, které přislíbilo Grossmannovu vilu opravit a dále ji využívat. Tento osud ovšem zřejmě nečeká zbylé dvě budovy, jenž nemají jasné směřování. Obchodní dům Ostravica vlastnil soukromý developer, který e dlouhou dobu soudil s městem o budoucnosti památky. V současné době to vypadá tak, že město dostane pozemky a současně obchodní dům zpět do vlastnictví⁵¹.

Dle uvedených inscenací můžeme site specific divadlo a divadlo v netradičních prostorech vnímat jako způsob jak ozvláštňovat inscenované texty a zároveň vylepšovat tímto způsobem marketing divadla nebo prostředek, jak recyklovat nepoužívané objekty, reagovat na jejich genius loci, zveřejňovat jejich historii a dopomocť jim k postupné revitalizaci.

⁵¹ LESKOVÁ, Ivana. Spory kvůli zchátralému módnímu domu Ostravica budou zase řešit soudy [online]. 2018 [cit. 28. června 2018]. Dostupné z: <https://ostrava.idnes.cz/modni-dum-ostravica-ostrava-amadeus-real-ff8-/ostrava-zpravy.aspx?c=A180215_383295_ostrava-zpravy_jog>.

6. ZDROJE

6.1 Knižní tituly

BRAUN, Kazimierz. *Divadelní prostor*. Praha: Akademie múzických umění, 2001. ISBN 80-85883-73-2.

HANÁČKOVÁ, Andrea. *Světové divadlo druhé poloviny 20. století*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013. ISBN 978-80-244-3640-1.

HORŮINEK, Zdeněk. *Úvod do praktické dramaturgie*. Brno: Janáčkova akademie múzických umění, 2009. ISBN 978-8086928-59-3.

MORGANOVÁ, Pavlína. *Akční umění*. Olomouc: Votobia, 1999. ISBN 80-7198-351-9.

PAVIS, Patrice. *Divadelní slovník: [slovník divadelních pojmů]*. Praha: Divadelní ústav, 2003. ISBN 80-7008-157-0.

SCHMELZOVÁ, Radoslava ed. *Ostrov poznání*. Praha: Akademie múzických umění v Praze, 2014. ISBN 978-80-7331-333-3.

SCHMELZOVÁ, Radoslava, ed. *Divadlo v netradičním prostoru, performance a site specific: současné tendence*. Praha: Akademie múzických umění v Praze, 2010. ISBN 978-80-7331-184-1.

VÁCLAVOVÁ, Denisa. ŽIŽKA, Tomáš a kol. *Site specific*. Praha: Pražská scéna, 2008. ISBN 970-80-86102-44-3.

ŽIŽKA, Tomáš. SCHMELZOVÁ, Radoslava ed. *Art of place, creation from space*. Praha: Akademie múzických umění v Praze, 2012. ISBN 978-80-7331-259-6.

6.2 Periodika

SCHMELZOVÁ, Radoslava. *Site specific art: Lekce z landartu, performance a konceptuálního umění*. *Art & Antiques*. 2008, roč. 7, č. 2, s. 38–43. ISSN 1213-8398.

6.3 Internetové zdroje

BERNARDOVÁ, Tereza. *Site-specific a film Ostravica-Textilia: Luxury Memories – Nový život ve starých budovách* [online]. 01.06.2017 [cit. 10. července 2018]. Dostupné z: <<http://www.tanecniaktuality.cz/site-specific-a-film-ostrovica-textilia-luxury-memories-novy-zivot-ve-starych-budovach/>>.

JIROUŠEK, Martin. *Režisér venkovního divadelního představení Titus 2: Ostravská tržnice zažije krvavou show* [online]. 30. srpna 2016 [cit. 9. července 2018]. Dostupné z: <<http://www.ostravan.cz/34189/reziser-venkovniho-divadelniho-predstaveni-titus-2-ostrovica-trznice-zazije-krvavou-show/>>.

LESKOVÁ, Ivana. *Spory kvůli zchátralému módnímu domu Ostravica budou zase řešit soudy* [online]. 2018 [cit. 28. června 2018]. Dostupné z: <https://ostrava.idnes.cz/modni-dum-ostrovica-ostrovica-amadeus-real-ff8-/ostrovica-zpravy.aspx?c=A180215_383295_ostrovica-zpravy_jog>.

PÍZA, Ludvík. *Honba za snem ostravskou prérií* [online]. 19. září 2016 [cit. 9. července 2018]. Dostupné z: <<http://www.divadelni-noviny.cz/stara-arena-ostrovica-lesni-panna-aneb-cesta-do-ameriky-recenze>>.

ŠTEFANOVÁ, Veronika. *Inscenace Hotel Bezruč?! je ostravský bermudský trojúhelník* [online]. 2017 [cit. 6. června 2018]. Dostupné z: <<https://vltava.rozhlas.cz/inscenace-hotel-bezruc-je-ostrovsky-bermudsky-trojuhelnik-7295924>>.

ŠTEFANOVÁ, Veronika. *Inscenace Hotel Bezruč?! je ostravský bermudský trojúhelník* [online]. 2017 [cit. 6. června 2018]. Dostupné z: <<https://vltava.rozhlas.cz/inscenace-hotel-bezruc-je-ostrovsky-bermudsky-trojuhelnik-7295924>>.

7. PŘÍLOHA: Obrazová příloha

Fotografie č. 1 až 4 (Pracovní fotografie změny prostoru v domě v ulici Za Poříčskou branou 7, scénografie na fotografiích 3 a 4 je součástí inscenace *Pomezí*)

Fotografie č. 5 (Inscenace *Prosíme nesahat!* Ve vzpomínce na přední českou rodinu)

Fotografie č. 6 (Inscenace *Ptáčník*)

Fotografie č. 7 (Inscenace *Ptáčník*)

Fotografie č. 8 (Inscenace *Zlý jelen*)

Fotografie č. 9 (Inscenace *Cesta do Ameriky*)

Fotografie č. 10 (Inscenace *Cesta do Ameriky*)

Fotografie č. 11 (Inscenace *Titus 2: Pomsta padlých*)

Fotografie č. 12 (Inscenace *Titus 2: Pomsta padlých*)

Fotografie č. 13 (Inscenace *Hotel Bezruč?!*)

Fotografie č. 14 (Z představení v Grossmannově vile)

Fotografie č. 15 (Z představení v Grossmannově vile)

Fotografie č. 16 (Fotografie k filmu *Ostravica-Textilia: Luxury memories*)

Autoři fotografií:

Pomezí: Jakub Košnar

Prosíme nesahat! Ve vzpomínce na přední českou rodinu: Adam Krátký

Ptáčník: David Szeliga

Zlý jelen: David Szeliga

Cesta do Ameriky: David Szeliga

Titus 2: Pomsta padlých: Petr Kiška

Hotel Bezruč?!: Lukáš Horký

Představení v Grossmannově vile: Petr Kiška

Ostravica–Textilia: Luxury memories: Petr Kiška

ZDROJE

Inscenace *Titus 2: Pomsta padlých*, představení v Grossmannově vile a film

Ostravica–Textilia: Luxury memories: Databáze fotografií–Kulturní centrum Cooltour

Inscenace *Pomezí* a *Prosíme nesahat! Ve vzpomínce na přední českou rodinu*:

Databáze fotografií–Projekt Pomezí z. s.

Inscenace *Ptáčník*, *Zlý jelen* a *Cesta do Ameriky*: webové stránky Staré Arény:

www.staraarena.cz

Inscenace *Hotel Bezruč?!*: webové stránky Divadla Petra Bezruče: www.bezruci.cz